

Ankara Üniversitesi Açık Ders Notları

FEL 131 Klasik Mantık

9. HAFTA:

İçlem-Kaplam İlişkisi, Tanımlama Sorunu ve Türleri:

Tanımın tanımı: Tanımın tanımı üzerine uzlaşmış bir tanım yoktur.

Aristoteles: Bir şeyin özünü bildiren ifade.

J. S. Mill: Bir sözcüğün anlamına ilişkin açıklayıcı beyan.

Carnap: Sözcüklerin aynı dil içinde transforme edilme kuralları.

Yani bir anlamda tanım, sözcüklerin anlamını ortaya koymak için yapılan entelektüel bir etkinliktir. İki sembolü eşitleme ya da bir sembol için anlam önerme süreci olarak görülebilir.

Definiendum: Tanımlanacak olan sembol

Definiens: Definiendum'um anlamını açıklayan sembol ya da sembol grubu.

Örneğin TDK'ya göre düşman sözcüğünün tanımı şöyle verilir.

“düşman”(isim): “birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, hasım, antagonist.

“..... =df ”..... şeklinde bir gösterim, tanımlanması istenen sözcüğün, tanımı şudur şeklinde ifade edilmesidir. İlk boşlukta definiendum, ikinci boşlukta ise definiens vardır.

Böylece tanım, definiendum'um definiens ile aynı anlama geldiğinin bir ifadesi ya da iddiasıdır.

Terimin (tanımın) kapsamı: (extension, denotation) Terimin doğru bir şekilde uygulandığı ortak nitelik ya da karakteristikleri paylaşan nesnelere sınıfı.

Örneğin okyanusu tanımlarken; Pasifik, Atlantik, Hint, Kuzey Antarktik ve Arktik su kütleleri listelenebilir.

Terimin içlemi: (intension, connotation) Terimi uyguladığımız nesnelere sınıfının paylaştığı bir dizi nitelik ya da tanımlayıcı karakteristik.

Örneğin okyanus sözcüğünün içlemi, yüzölçümü 13 milyon kilometre kareden büyük olan tuzlu su kütleleri.

Bu şekilde tanımlanan nesnelere sınıfı, sözcüğün kapsamsal tanımına karşılık gelir.

Kaplam: nesnelere

İçlem: nitelikler

Bütün genel terimler kapsamsal ve içlemsel anlamlara sahiptir ve içlem kapsamı belirler.

Nitelikler, terimin uygulanacağı nesnelere sınıfını belirler. Tersine söz konusu değildir. Yani kapsam içlemi belirlemez; çünkü farklı içlemler aynı kapsama sahip olabilir.

Şöyle örneklendirilebilir: Okyanusları listelemek, söz konusu nesnelere grubunun ortak olan belirli niteliğinin ne olduğu konusunda bizi aydınlatmaz.

İçleme nitelikler eklemek, kapsamı azaltır. Bu durumda kapsam, yani söz konusu nesnelere sınıfı öncekinden daha az olur. İçlem arttıkça kapsam azalır, içlem azaldıkça kapsam artar.

Tanımlama Sorunu ve Tanım Türleri:

Sözlük Tanımı:

Belirli bir dil konuşucuları grubunda, bir terimin gerçekte nasıl kullanıldığına ilişkin tarihsel bir iddianın rapor edilmesi. Eğer sözlükler itibarlıysa bu tanım türünün normatif ve regülatif olduğu söylenebilir.

Terimin doğru ve yanlış kullanımları ölçüt sağlar. Ancak yaşayan bir dil düşünüldüğünde geri kalır. Ve belirli bir ayrıcalıklı kesimin sözlüğü olma gibi birtakım olasılıklar da vardır.

Koşullu Tanım:

Yeni bir terime anlam verme, ya da eski bir terime yeni bir anlam verme yoluyla yapılır. İddiadan öte bir öneri ya da istek olarak görülebilir. Sözlük tanımına kıyasla keyfi bir anlam verme süreci işler.

Şu şu durumlar olduğunda bir şeye x diyeceğiz gibi. Özellikle belirli bilim alanlarında sıklıkla kullanılır.

Tam sayılar, asal sayılar, atom, kuvvet vb.

Kesinleştirici Tanım:

Terimin anlamını daha belirgin hale getirmek için, ek özelliklerin koşullu tanımlama sürecinde olduğu gibi eklenmesi yoluyla yapılır. Terimin genel anlamındaki belirsizlikleri ve çift anlamlılıkları netleştirmek için kullanılır. Bu bakımdan sözlük tanımının ötesine geçer, ancak her istenilen özellik de keyfi olarak eklenemez. Çoğunlukla terimin anlamını daraltmak, inceltmek için kullanılır.

Tanımlama Yöntemleri:

Kaplıamsal Tanımlama Yöntemi:

Sözcüğün anlamı, sözcüğün uygulandığı ya da uygulanacağı nesnelere sınıflardan örnekler listelenerek verilir. Bu tekniğın bazı sıkıntıları var. Bazı söz konusu sınıflar tüm üyeleri belirtmek sıklıkla olanaksızdır. Ancak kısmi bir listeleme söz konusudur.

İçlemsel Tanımlama Tekniđi:

Zaten bildiğimiz sözcüklerle, definiendum'un genel olarak aynı anlama gelecek şekilde tanımlanması. Sözlüklerde kullanılan yöntemdir. Dezavantajı, definiens'i önceden bildiğimizi varsayar.

Analitik Tanımlama Yöntemi:

Sözcüğün anlamı, onu oluşturan öğelerine ayrılarak verilir. Bir tür içlemsel tanımlama yöntemidir. Cins ve ayırım yoluyla tanım olarak da bilinir.

Bu ana yöntemlerin yanı sıra diğer tanımlama türleri de vardır:

Rapor eden tanım:

Dilin gerçek kullanıcıları tarafından bir sözcüğün kullanıldığı anlam.

İkna edici tanım:

Nötr olan terime olumlu ya da olumsuz bir duygusal tutum eklenerek yeni bir boyut kazandırılması sağlanır.

Teorik tanım:

Bir kuram çerçevesinde terime yeni bir anlam koşul olarak eklenir.

Gösterimsel tanım:

Sözcüğün anlamı doğrudan işaret ettiği nesne gösterilerek tanımlanır.

Listeleme yoluyla tanım:

Yine kapsamsal bir tanımlama türüdür.

Taksonomik tanım:

Cins ve türsel ayırım yoluyla yapılan tanımdır.